

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК - ЮКСАК АХЛОҚИЙ ФАЗИЛАТ

*СамДТУ “Ижтимоий ва гуманитар”
фанлар кафедраси ўқитувчиси
Абдумажидова Ҳамида*

Резюме: мақолада диний бағрикенгликни тарихий ривожланиши ва ҳозирги ҳолати ҳамда ушбу ходисани ёшлар тарбиясида юксак ахлоқий фазилатларни тарбиялашдаги ўрни ва аҳамияти кўрсатилган.

Резюме: в исследовании освещено историческое развитие и современное состояние межрелигиозной толерантности, её место в формировании высоких нравственных принципов молодёжи.

Summary: in work is studied history development and modern condition of religious tolerances as important factor of the formation youth.

Калит сўзлар: дин, диний бағрикенглик, миллатлараро тотувлик, конфессия, виждон эркинлиги, мазҳаб, мотуридия таълимоти.

Дин азалдан инсон маънавиятининг таркибий қисми сифатида одамзоднинг юксак идеаллари, ҳақ ва ҳақиқат, инсоф ва адолат тўғрисидаги орзу-армонларини ўзида мужассам этган, уларни барқарор қоида шаклларида мустаҳкамланиб келаётган ғоя ва қарашларнинг яхлит бир тизимидир. Қуръони Каримда “дин” турли маъноларда 100дан ортиқ мартаба ишлатилган.

Мамлакатимизда турли динларга эътиқод қиладиган фуқаролар учун ўз диний маросимларини ўтказиш ва мамлакат ҳаётида фаол иштирок этишлари учун етарли шарт-шароитлар яратилган. 1998 йили 1 май куни қабул қилинган янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикасида “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонунни қабул қилинганлиги ва ушбу қонунда виждон эркинлиги ҳамда ҳар бир кишининг эркин эътиқод қилиш ҳуқуқлари ўз аксини топган.

Бугунги кунда Республика бўйича жами 2125 та масжид ва 197 та ноисломий диний ташкилот фаолият олиб бормоқда. Ўзбекистон фуқароларининг 94% дан зиёд қисмини ислом динига эътиқод қилувчилар ташкил этса, аҳолининг 3,5 % православ, қолганларни бошқа вакиллари ташкил этади. Жумладан, 2100 тадан ортиқ масжид, Тошкент ислом институти, Мир Араб олий мадрасаси, 9та мадраса, Рус православ черкови Тошкент ва Ўзбекистон епархияси, Православ семинарияси, Рим-католик черкови, Евангель христиан-баптистлар черкови, Тўлиқ инжил христианлар черкови, Протестант семинарияси, Еттинчи кун христиан-адвентистлар черкови, Евангель-лютеранлар черкови, Корейс протестант черковлари, Арман апостоллик черкови

(жами 151 та христиан черкови), 8та яхудий, 6 та баҳойий диний жамоаси, 1 та Кришнани англаш жамияти ва 1 та Будда ибодатхонаси ҳамда Ўзбекистон Библия китоб жамияти фаолият юритмоқда¹.

Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов шундай деб ёзади: “Муқаддас динимизнинг ҳаққонийлиги ва поклиги, инсонпарварлиги ва бағрикенглиги, одамзодни доимо эзгуликка чорлаши, ҳаёт синовларида ўзини оқлаган қадрият ва анъаналарни аждодлардан авлодларга етказишда беқиёс ўрни ва аҳамияти билан боғлиқ”. Демак, ислом дини билан бир қаторда дунёдаги динларнинг барчаси эзгулик ғояларига асосланади, у ҳалоллик, тинчлик, яхшилик ва дўстлик каби бир қанча эзгу фазилатларга таянади. Инсонларни меҳр-оқибат, инсонпарварлик ва бағрикенгликка даъват этади.

АҚШнинг собиқ президенти Жорж Буш бутун дунё мусулмонларига Рамазон ойи муносабати билан йўллаган табригида: “... Америка халқи шаклланишида турли дин вакиллари катта роль ўйнади. Ислом-тинчликсевар дин. Мусулмонлар бизнинг жамиятимиз ва дунё ҳамжамяти ривожига катта ҳисса қўшди. Барча америкаликлар сингари биз ҳам эътиқод эркинлигинингизни ҳурмат қиламиз. Биз барча дин вакиллари бирдай эътироф этамиз. Биз озодлик ва ўзаро муносабатлар гуллаб-яшнаши учун ҳамкорлик қиларканмиз, бу билан ўз порлоқ келажагимиз пойдеворини мустаҳкамлашга ҳам ҳисса қўшамиз”².

Миллий ғоямизнинг энг муҳим ғояси - динлараро бағрикенглик ғоясидир. Диний бағрикенглик ғояси хилма хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир ватанда буюк ғоя ва ниятлар йўлида ҳамжиҳат, ҳамкор бўлиб яшашини, фаолиятини англатади. Азал-азалдан диёримизда ислом, насронийлик яхудийлик каби динлар ёнма-ён яшаб келган. Асрлар давомида йирик шаҳарларимизда масжид, черков ва синагогалар мавжуд бўлиб, турли миллат ва динга мансуб бўлган қавмлар ўз диний амалларини эркин адо этиб келган. Тарихимизнинг энг мураккаб, оғир даврларида ҳам улар ўртасида диний можаролар бўлмаган халқимизнинг динлараро бағрикенглик борасида катта тажрибага эга эканлигидан далолат беради.

Диний бағрикенгликнинг устуворлигига эришишда диний ташкилотларнинг мавжуд ҳуқуқий ҳужжатлар талаблари доирасида фаолият олиб боришнинг ўзига хос ўрни бор. Хусусан, яширин диний фаолиятга йўл қўйилмаслиги турли кўринишлардаги мутаассиблик ва экстремизмнинг олдини олишга, конфессиялар ўртасида ўзаро мурося ва ҳурмат, тинчлик ва тотувликни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Шунингдек диндан, давлатга ва Конституцияга қарши тарғибот олиб боришда, жамиятнинг маънавий-ахлоқий негизларини

¹ Ў. Ҳасанбоев. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар, мафкуравий курашнинг долзарб вазифалари. “ТИУ” Т-2014. 27-бет

² Халқ сўзи газетаси. 2008 йил 25 август, №152

издан чиқаришга қаратилган, шахсининг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи ва бошқа шунга ўхшаш хатти-ҳаракатларда фойдаланишга йўл қўймаслик ҳам ниҳоятда муҳим ҳисобланади.

Шарқ фалсафаси ва ислом таълимотида бағрикенглик, миллатлараро тотувлик, ёш авлоднинг таълим-тарбияси, унинг одоб ахлоқи ҳақида жуда кўп қимматли маслаҳатлар, фикрлар, мулоҳазалар мавжуд. Жумладан, диний бағрикенглик билан боғлиқ қадриятларни буюк аллома, мотуридия йўналишининг асосчиси Самарқандда яшаб ижод этган Абу Мансур Мотуридийнинг (870-944) асарларида баён этилган. Улар: “Таъвилот аҳлис-сунна”, “Китоб ат-тавҳид”, “Рисола фил-ақида”, “Рисола фил-иймон”, “ал-Мақолат”, “Китоб ал-жадал” ва бошқалар. Мотуридийнинг Қуръон тафсирига бағишланган, ислом оламида жуда кенг танилган “Таъвилот аҳлис-сунна” асарида “Ҳаж” сураси 40-оят тафсирида: “Черков ва синагогаларни вайрон этиш ман этилади. Шунинг учун ҳам, мусулмонлар юртида шу давргача улар бузилмай сақланиб қолган. Бу масалада аҳли илм орасида ихтилоф йўқдир”, деб қатъий таъкидлайди. Самарқандлик яна бир фақиҳ, муфассир Абу Лайс ас-Самарқандий (ваф.1310) эса ўзининг “Бахр ал-улум” номли тафсир китобида Қуръондаги “Мумтаҳана” сурасининг 8-9 оятлари шарҳида “Сизлар билан динда уруш қилмаган ўзга дин вакиллари билан борди-келди қилинг, улар билан адолатли муомала қилинг” деб ёзади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2016 йил 18 октябрда Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимида сўзлаган нутқида: ушбу анжуманнинг “Таълим ва маърифат - тинчлик ва бунёдкорлик сари йўл” мавзуси асосий ғоя этиб белгиланганлиги чуқур рамзий маънога эга эканлигини таъкидлади. Бу ғоя “Бешиқдан қабргача илм изла” деган машҳур ҳадисга ҳамоҳангдир.

Дунё шиддат билан ўзгариб, барқарорлик ва халқларнинг мустақам ривожланишига раҳна соладиган турли янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда маънавият ва маърифатга, ахлоқий тарбия, ёшларнинг билим олиш, камолга етишга интилишига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир.

“Таълим ва маърифат- тинчлик ва бунёдкорлик сари йўл” шиори Ислом ҳамкорлик ташкилотининг бугунги анжуманни мавзуси этиб белгилангани бежис эмас.

Негаки, мазкур анжуман сизу бизнинг буюк аждодларимиз киндик қони тўкилган Ўзбекистон заминида бўлиб ўтмоқда.

Имом Бухорий, Бурҳониддин Марғиноний, Исо ва Ҳаким Термизийлар, Маҳмуд Замахшарий, Муҳаммад Қафқол Шоший, Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳрор Валий, Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Райҳон Беруний, Абу

Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий ва бошқа кўплаб даҳолар номи нафақат ислом, айни вақтда жаҳон цивилизацияси тарихида ҳақли равишда олтин ҳарфлар билан битилган ³.

Х асрда яшаган мутафаккир “Имом ал-Ҳуда” (Ҳидоят йўлининг имоми) деб шуҳрат қозонган Абу Мансур Мотуридий томонидан асос солинган мотуридия таълимоти бутун ислом оламида кенг тарқалган.

Мотуридия таълимоти илм эгаллаш жараёнида бағрикенглик ғояси асосида инсон ақл-заковатининг ўрни ва аҳамиятига юксак эътибор қаратади. Бу ўз навбатида ушбу навбатида ушбу таълимотнинг кенг оммалашувида муҳим ўрин тутган. Бундай ғояларга бугунги кунда ҳам инсоният катта эҳтиёж сезмоқда ⁴.

Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрь куни БМТ Бош Ассамблесининг 72-сессиясида халқаро ҳамжамиятга: “Биз муқаддас динимизнинг азалий кадриятларимиз мужассамининг ифодаси сифатида беҳад қадрлаймиз. Биз муқаддас динимизни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиганларни қатъий қоралаймиз ва улар билан ҳеч қачон муроса қила олмаймиз”, - деб мурожаат қилди ⁵.

Марказий Осиёда барқарорлик ва изчил тарққиётни таъминлашнинг устувор йўналиши - экстремистик ғояларга қарши қатъий курашишдан иборатдир. Кўпинча ҳаётга энди қадам қўяётган ёшлар унинг таъсирига тушиб қолмоқда. Марказий Осиё - аҳолининг ёши бўйича энг “ёш” минтақалардан биридир: бу ерда аҳолининг 60 фоизини ёшлар ташкил этади ва бу дунё бўйича ўртача кўрсаткичдан анча юқоридир.

Давлатимиз раҳбари БМТга аъзо давлатларга БМТ Бош Ассамблеянинг яқинда Нью-Йоркда бўлиб ўтган сессиясида “Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисида”ги халқаро конвенцияни ишлаб чиқиш ҳамда “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюцияни қабул қилиш таклифини билдирди . Ушбу резолюция мамлакатимизда қарор топган бағрикенглик ва ўзаро ҳурмат, диний эркинликни таъминлаш, эътиқод қилувчиларнинг ҳуқуқини ҳимоя қилиш, уларнинг камситилишига йўл қўймаслик каби вазифаларни халқаро миқёсида амалга ошириш зарурлигини кун тартибидаги асосий масала сифатида қайд этди.

2017 йил 10 сентябрь куни Қозоғистон Республикасида бўлиб ўтган Ислом Ҳамкорлик Ташкилотининг фан ва технологиялар бўйича биринчи саммитида билдирган фикр-мулоҳазалари Ўзбекистонда диний соҳадаги сиёсат барқарор ва изчил бораётганини ифодалаб берди. 2017 йилнинг 10-11 ноябрь кунлари қадимий ва навқирон Самарқанд шаҳрида ўтган халқаро конференцияда

³ Шавкат Мирзиёев Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1. Тошкент - “Ўзбекистон” -2018. 27 -28 бетлар.

⁴ Ушбу китоб, 29-бет.

⁵ Ориф Аюпов, Дунё сиёсат жамият. Қайта тўлдирилган 8-нашр, Гулистон-2018 - 22-бет.

мамалакатимиз Президенти “Марказий Осиё: ягона тарих ва умумий келажак, барқарор ривожланиш ва тараққиёт йўлидаги ҳамкорлик” мавзусидаги халқаро конференцияда нутқ сўзлаб, минтақада барқарорликни таъминлаш учун Ўзбекистон давлати амалий ҳамкорликка тайёрлиги ва унга астойдил интилиши, шунингдек, барча Марказий Осиё мамлакатларининг умумий келажак учун масъулиятни ҳис этиши минтақанинг барқарор ривожланиши ва фаровонлигининг мустаҳкам пойдевори ва кафолати эканлигини таъкидлади. Минтақамиз ёшларининг муносиб келажagini таъминлаш учун муҳим ва зарур бўлган аниқ вазифалар ҳақида тўхталди. Жумладан, минтақамиздаги барча мамлакатлар терроризм, диний экстремизм, трансмиллий жиноятчилик ва наркотрафик таҳдидларига ҳамжихатликда курашишни биргаликда амалга ошириш ва бу йўлда самарали ҳамкорлик механизмларни таъминлаш зарурлигини айтди ⁶.

Ушбу ташаббусларни Марказий Осиёнинг барча мамлакатлари қўллаб-қувватлагани ёшлар ўртасида радикал қарашлар тарқалишининг олдини олиш, тўғри йўлдан адашганларни ижтимоий реабилитация қилиш ва уларни соғлом ҳаётга қайтаришга тайёрлигимизнинг амалдаги яққол ифодаси сифатида намоён бўлади.

Ёшлар ўртасида соғлом дунёқарашни шакллантириш, диннинг тинчликпарвалик, бағрикенглик моҳиятини, илм-маърифатнинг маалакат ривожига таъсирини тушунтириш миллий кадрият ва мутафаккирларининг илмий-маънавий меросини тадқиқ этиш орқали эришилади. Шунинг учун ҳам охириги бир йил давомида мамалакатимизда диний соҳада ҳам бир қатор нуфузли ишлар амалга оширилди. Жумладан, Имом Бухорий, Имом Термизий халқаро илмий тадқиқот марказлари, Тошкентда Ислом цивилизацияси маркази барпо этилгани, Ислом академиясининг очилиши, ҳудудларда илмий марказлар ташкил этилгани, шунингдек буюк алломаларимизнинг ноёб асарлари тадқиқ этилаётганлигини алоҳида эътироф этиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони “Ўзбекистон республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”. “Адолат” 2017.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтган “Марказий Осиё: ягона тарих ва умумий келажак, барқарор ривожланиш ва тараққиёт йўлидаги ҳамкорлик” мавзусидаги халқаро конференцияда сўзлаган нутқи . Халқ сўзи. 2017 йил 11 ноябрь, №228

⁶ Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 11 ноябрь, № 228

3. Шавкат Мирзиёев Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1. Тошкент - “Ўзбекистон”-2018.
4. Ислом Каримов “Юксак маънавият - енгилмас куч” асари. Т. “Маънавият” 2008.
5. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Т.: ЎМЭ, 2003, 6-жилд
6. Қурбон Али Жуманиёз Ортиқ ўғли “Маънавиятнинг етти хазиnasi” Т. “Шарқ”, 2013.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тошкент Ислом Университети Исломшунослик илмий-тадқиқот маркази “Диншунослик асослари”. Т.”ТИУ” 2013
8. Ўткир Ҳасанбоев “Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар, мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари”. “ТИУ” нашриёт матбаа-бирлашмаси Т. 2014
10. Ориф Аюпов, Дунё сиёсат жамият. Қайта тўлдирилган 8-нашр, Гулистон-2018.
11. Hamida A. PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES OF THE PARADIGMAL APPROACH TO THE CONCEPT OF MODERNIZATION //Archive of Conferences. - 2020. - Т. 10. - №. 1. - С.15-18.
12. Ж.Фазлиддинов, Ҳ.Абдумажидова. Марказий Осиёда ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг фаоллашуви ва унга таъсир кўрсатувчи омиллар// Таълим ва ривожланиш таҳлили онлайн илмий журнали -2022. 69-74 Б.